

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПН УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

***МАТЕРІАЛИ
ІІІ МІЖНАРОДНОГО
ФЕСТИВАЛЮ ПЕДАГОГІЧНИХ
ІННОВАЦІЙ***

20-21 жовтня 2011 року
м. Черкаси

**ББК 74.04 (4 Укр) М
М 34**

Матеріали III Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій. / Упор.
Назаренко Г.А. – Черкаси: ЧОПОПП, 2012. – 176с.

УПОРЯДНИК:

Назаренко Г.А., кандидат педагогічних наук, проректор інституту з науково-видавничої діяльності Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Бех І.Д., директор Інституту проблем виховання НАПН України, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук;

Кириленко С.В., начальник відділу інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи Інституту інноваційних технологій змісту освіти МОНмолодьспорту України, доктор філософії, кандидат педагогічних наук;

Чепурна Н.М., директор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти і науки України

РОЗДІЛ IV. ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

*І.Б.Борис, учитель початкових класів
Оброшинської ЗОШ I-III ступенів
ім.Л.Шанковського Пустомитівської
районної ради Львівської області*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Однією з найважливіших і актуальних проблем сучасної методики викладання української мови в початкових класах є проблема розвитку мовлення молодших школярів. Мова — одне з див, за допомогою якого люди передають найтонші відтінки думок і почуттів. Мовлення — важливий засіб спілкування, обміну думками і почуттями між людьми, передачі та засвоєння інформації. З перших днів шкільного життя у дитини виникає потреба у спілкуванні — вміння говорити правильно, красиво, логічно. Про це яскраво свідчить народна педагогіка, в якій питання мови й мовної підготовки людини займає одне з центральних місць. Ідеї народної педагогіки щодо розвитку усного мовлення передували багатьом науковим методичним рекомендаціям, які викладено в працях відомих педагогів і лінгвістів. Отже, мовлення — це своєрідна форма пізнання людиною предметів, явищ дійсності та засіб спілкування людей між собою. Розвиток мовлення в дитини — це процес оволодіння рідною мовою, умінням користуватися нею як засобом пізнання навколишнього світу, засвоєння досвіду, набутого людством. К. Д. Ушинський зазначав, що "мова — найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історичне живе ціле. Воно не тільки виявляє собою життєвість народу, а є цим життям. Коли зникає народна мова, — народу нема більше!" В. О. Сухомлинський писав: "Тільки той може досягнути своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки й пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини..." Однак практика вивчення рідної мови в сучасній школі свідчить, що розвиток мовлення учнів не посідає належного місця в системі педагогічної роботи й часто перетворюється в нецікаве і часто незрозуміле для дитини заучування невідомих мовних категорій. Як зазначено в Державному стандарті початкової освіти, "мета і завдання української мови у початковій школі полягає не лише в опануванні грамоти (початкових умінь читати і писати), а й у мовленнєвому розвитку молодших школярів — умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Розвиток мовлення має набути статусу провідного принципу навчання рідної мови в загальноосвітній школі, зокрема в її початковій ланці. Навчання мови полягає в тому, що вона є найважливішим засобом навчання, виховання, і розвитку особистості у процесі опанування інших шкільних предметів». Програмою передбачається набуття учнями елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне і монологічне; про особливості висловлювань, обумовлені їх комунікативними завданнями, ситуацією спілкування. Однак основну увагу в навчанні слід приділяти розвитку умінь здійснювати

всі види мовленнєвої діяльності: слухання-розуміння (аудіювання), говоріння, читання, письмо. Аудіювання і говоріння спрямовані на оволодіння усною формою мовленнєвої комунікації, а читання й письмо – писемної. Робота над правильною вимовою, чіткістю й виразністю усного мовлення, над збагаченням словника, правильним і точним вживанням слова, над словосполученням і зв'язним висловлюванням, над орфографічно грамотним письмом є основою кожного проведеного мною уроку. Роботу з розвитку мовлення молодших школярів починаю із:

- вдосконалення звуковимови учнів і підвищення їхньої мовної культури;
- збагачення, уточнення й активізації словникового запасу;
- уміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації і мети висловлювання;
- послідовно і логічно викладених думок;
- удосконалення граматичного ладу мовлення учнів;
- оволодіння нормами українського літературного мовлення;
- засвоєння найважливіших етичних правил спілкування.

Ці напрями роботи з розвитку мовлення становлять основу для формування у молодших школярів мовленнєвої компетентності. Виходячи з цих напрямів, формую комплекс відповідних мовленнєвих умінь для навчання зв'язного мовлення:

- уміння інформаційно-змістового характеру (уміння добирати інформаційний і фактичний матеріал для майбутнього висловлювання, визначити й розкрити тему та головну думку тексту);
- структурно-композиційні вміння (уміння бачити й відрізнити частини тексту, складати план і будувати частини тексту, зв'язно й послідовно викладати зміст тексту);
- уміння використовувати різноманітні мовні засоби(уміння вільно та правильно користуватися лексичними, граматичними й стилістичними засобами);
- уміння вдосконалювати текст (уміння знаходити помилки й недоліки та усувати їх).

У методиці розвитку зв'язного мовлення використовую такі методи: імітаційний, конструктивний, творчий, комунікативний.

Імітаційний метод (метод навчання за зразками) застосовую при аналізі текстів-зразків, побудові власних висловлювань і текстів за аналогією, побудові моделей текстів-зразків, конструюванні власних текстів за цими моделями, складанні усних та письмових переказів з творчим доповненням чи без, інсценуванні, драматизації. Для цього використовую такі прийоми, як добір заголовків до частин тексту, усі види усних і письмових переказів, складання речень або компонентів тексту відповідно до якогось певного типу тексту, письмові твори за аналогією до прочитаних творів, переклади, відгуки про прочитані книги, ділові папери.

Конструктивний метод (конструювання або переконструювання тексту). Для реалізації цього методу використовую такі логічні прийоми та вправи, як побудова роздумів, доказів, виправлення логічних помилок і помилок у послідовності викладення думок, а також такі прийоми та вправи , в основу яких покладено теорію тексту (складання текстів різних видів, редагування власних текстів). До цього методу також зараховую прийоми і вправи , які виконують підготовчу функцію у процесі навчання зв'язного мовлення

(словникова робота, робота зі словосполученням, робота з реченням).

Дітям пропоную такі вправи.

1. Розподіл тексту на складові частини. Наприклад. Списати текст, розподіляючи його на абзаци.

2. Зміна мовного матеріалу (учні вносять певні зміни, що стосуються форми чи структури мовних одиниць) ; доповнення тексту необхідними компонентами, які б завершили його структурну організацію. Наприклад. Прочитати основну частину тексту. Придумати зачин і кінцівку тексту.
3. Побудова усні та письмові твори, імпровізацію, літературну творчість, драматизацію, творчі перекази, словесне малювання.

Комунікативний метод надає перевагу природним мовленнєвим ситуаціям. Прийоми комунікативного методу : створення мовленнєвих ситуацій або добір їх з життя, рольові ігри, екскурсії, походи, картини живопису, спостереження, різноманітні види діяльності, які спонукають до висловлювання, вигадування казкових сюжетів. Результатом впровадження цього методу є відгуки про прочитане, листи, вітання, оголошення.

Всі види мовленнєвої діяльності на тому чи іншому етапі початкового навчання є об'єктом обов'язкового контролю і результати оцінювання враховуються під час визначення ступеня навчальних досягнень учнів з предмета. Отже, планую спеціальні уроки, на яких переважно частину часу відводжу на формування мовленнєвих навичок. Варто подбати також, щоб усі види були рівномірно розподілені протягом усього навчального року. На розвиток зв'язного мовлення відводиться один урок на два тижні. Для формування мовленнєвих компетентностей окреслюю чітку структуру мовленнєвої діяльності, яка включає: аудіювання, діалог, переказ, усний переказ тексту, письмовий навчальний переказ, твір.

Щоб мовлення учнів було зв'язним і образним, систематично проводжу вправи лексичного характеру, спрямовані на збагачення активного словника учнів, на вміння висловлювати думки чітко, точно, виразно. Одним із найважливіших завдань має стати керування процесом збагачення словника дітей, упорядкування словникової роботи, нарешті, активізація словника учнів. У методиці словникової роботи опираюся на основні напрями:

1. Збагачення словника учнів новими словами і розширення його за рахунок нових значень уже відомих лексем;
2. Уточнення словника, яке передбачає пояснення значень слів — паронімів, слів — синонімів, антонімів; засвоєння багатозначності, лексичної сполучуваності слів, засвоєння слів — омонімів;
3. Активізація словника, тобто переведення слів із пасивного словникового запасу учнів у активний (введення їх у речення, засвоєння словосполучень, доречність їх вживання в тому чи іншому тексті);
4. Витіснення із вживання нелітературних слів, переведення їх із активу в пасив.

З перших днів навчання в школі працюю над розвитком активного словника учнів, бо це їм знадобиться у майбутньому житті, допоможе правильно та впевнено викладати свої думки, вільно спілкуватися з однолітками та дорослими. Коли дитина не шукає слів для висловлювання своєї думки, вона позбавлена багатьох комплексів, а тому завжди активна в розмові, оперуючи потрібними словами і мовними зворотами. А такий результат досягається тоді, коли дитина не тільки чує і бачить слово, а відчуває і розуміє його значення, знає, коли і як це слово треба вжити. Діти кожного дня повинні дізнаватися щось нове. Найбільш результативним є поєднання різних джерел збагачення словника: спостереження за навколишнім середовищем, спілкування з іншими людьми, читання, вивчення мовних явищ, аналіз художніх творів. Ефективність засвоєння слів певною мірою залежить від розмаїття пропонованих вправ. Наприклад:

1. Добір слів на певну тему.

- Добери слова до теми «Школа» --(учитель, учень, підручник, клас, глобус, вправа, задача).

- Добери слова – ознаки до поданих. Сонце –(тепле , привітне, лагідне, ясне), струмок – (дзвінкий, веселий, холодний, чистий).

2. Словотворчі вправи.

- Добери споріднені слова до поданих.
- Доповни склади, щоб вийшло слово.
- Склади слова.

3. Лексичні вправи.

- Запиши іменники, близькі за значенням до слова будинок.
- Добери синоніми до слова плакати, робота.
- Знайди зайві слова в ряду синонімів.

4. Робота над загадками. Ці вправи як для розвитку мислення, так і для засвоєння нової лексики. За допомогою загадок діти краще розуміють багатозначність слова.

5. Робота з віршованими рядками. Ця робота активізує пізнавальну діяльність учнів, сприяє естетичному розвитку, засвоєнню образної лексики.

- З поданих рядків скласти вірш.
- Доповнити рядки вірша.
- Придумати рими.
- Знайти межі речення.

6. Робота з прислів'ями та приказками.

- Пригадати прислів'я, в яких вживаються слово робота і його синоніми. Наприклад.

Навчання і труд поруч ідуть. Наука і труд поруч ідуть.

На чужий труд ласий не будь. Без труда нема плода.

Праця чоловіка годує, а лінь марнує.

- Доповни прислів'я прикметниками, що підходять за змістом.

Слова..., та думки...(ласкаві—лукаві).

Краще ... правда, ніж ... брехня (гірка – солодка).

7. Окремі слова можна пояснити, запропонувавши учням намалювати їх, а вже потім виписати тлумачення цього слова зі словника.

Дуже актуальним у роботі над розвитком зв'язного мовлення, уточненням і розширенням словникового запасу , закріплення звуковимови є застосування мною дидактичних ігор, де взаємодіють навчальна та ігрова сторони. Я намагаюся організувати дидактичну гру з дотриманням таких структурних компонентів: навчальне ігрове завдання, певні правила, ігрові дії, результат гри. Ігрове завдання визначається конкретизованими навчальними цілями. Правила визначають характер і способи ігрових дій. Ігрові дії – це реалізація ігрових задумів. А результатом гри виступає засвоєння школярами знань, успіх у розумовій діяльності. Наприклад ,дидактична гра «Кола на воді». Дітям пропоную слово, яке записане стовпчиком. На ці букви добираються слова, а до слів речення, На основі отриманих результатів учні складають розповідь, казку, веселу історію, вірш.

В – вітер – прокинувся вітер;

Е – енергія – закружляв енергійно у танку;

С – сонце -- хмари закрили сонце;

Н – небо – небо потемніло;

А – айстра – айстри затулили свої квітки.

Такі вправи розвивають мовлення, допомагають у написанні творів, розвивають мислення, вчать фантазувати. Отже залучення дітей до різних видів навчальної діяльності з використанням ігрових ситуацій забезпечить реалізацію конкретизованих навчальних цілей, сформульованих через компетентності дитини.

Мета уроку розвитку зв'язного мовлення – основа ефективної діяльності не тільки вчителя, а й учнів. Вона повинна ставитися до рівня розуміння та прийняття школярами. Тому традиційний підхід до підготовки і проведення уроків не дає вчителю можливості у повній мірі структурувати навчальний процес, де учитель та учень є рівноправними суб'єктами навчання. Інноваційна технологія написання конспекту уроку включає в себе:

1. Вибір теми уроку у відповідності до Програми та календарно-тематичного планування.
2. Формулювання загальнопізнавальних навчальних цілей (ключові компетентності).
3. Формулювання конкретизованих цілей (предметні компетентності), виражених через конкретні дії учня для кожного рівня навчальних досягнень.
4. Складання запитань-завдань, використовуючи дієслова.
5. Запис плану уроку.
6. Долучення необхідних додатків, навчально-методичних матеріалів.

Нижче подана таксономія цілей навчання за Б.Блумом, дієслова для формулювання конкретних навчальних результатів і ключові запитання.

Категорія навчальних цілей	Дієслова для формулювання цілей	Ключові запитання	Що робить учень?
Знання	Визначити, назвати, описати, сформулювати, згадати, позначити, відтворити, перерахувати.	Назвіть, напишіть, скільки, хто, коли, де, ким, що?	Реагує, сприймає, згадує, впізнає.
Розуміння	Пояснити, переробити, перетворити, інтерпретувати, перефразувати, обговорити, навести приклади, узагальнити, підсумувати.	Який приклад відповідає, чому, яка головна ідея, поясніть, розкажіть своїми словами, що довідались?	Розуміє, пояснює, перекладає, показує, описує.
Застосування	Використати, класифікувати, розв'язати, застосувати, показати, продемонструвати, записати, прочитати, ілюструвати.	Розв'яжіть, перевірте, поясніть, обговоріть.	Знаходить, змінює, підраховує, демонструє, застосовує
Аналіз	Проаналізувати, підрахувати, протиставити, порівняти, поділити, розрізнити, обрати, диференціювати, реконструювати, схематизувати зв'язки.	Яка структура, класифікуйте, перевірте, які складові, поясніть свій вибір, який зв'язок між, який результат?	Розмірковує, перелічує, порівнює, виділяє головне, бачить помилки.
Синтез	Написати вірш, оповідання та ін., створити, розробити схему, об'єднати, сумувати, зібрати, запропонувати, створити	Запропонуйте, систематизуйте, об'єднайте, знайдіть рішення, свої думки оформіть у вигляді пам'ятки, обговоріть,	Поєднує, складає, творить пише творчу роботу, пропонує план проведення чи розв'язання.

		складіть з елементів.	
Оцінювання	Дати оцінку, критикувати, відстояти думку, довести, порівняти з критеріями, визначити цінність, розсудити, передбачити підвести підсумки, аргументувати, висловити судження.	Чи погоджуєтесь, оцініть, опишіть цінність, що покращиться, на чому ґрунтується, що запропонуєте.	Оцінює, обговорює.

Зразок конспекту уроку розвитку зв'язного мовлення.

Предмет. Українська мова .3 клас.

Тема. Урок розвитку зв'язного мовлення. Складання тексту-опису «Калина» за поданим планом.

Загальнопізнавальні цілі: розширити знання учнів про типи текстів, вчити писати текст-опис, розвивати мовлення, творчі здібності, виховувати любов до художнього слова.

Когнітивні рівні	Конкретизовані навчальні цілі	Перелік завдань-запитань	Додатки
Знання	Формулює правило, що таке текст-опис. Визначає будову тексту.	1. Виконайте тестове завдання. Виберіть рядок, у якому є визначення тексту-опису. 2. Розгляньте схему та назвіть складові тексту.	Додаток 1: тестове завдання Додаток 2: схема будови тексту-опису.
Розуміння	Розрізняє художній і науковий вид тексту-опису, виявляє в тексті слова з переносним значенням.	1. Порівняйте два тексти (зачитує вчитель або учні). 2. Дайте відповіді на запитання: -- Який з цих текстів художній, а який – науковий? -- Яку роль відіграють слова з переносним значенням у художньому тексті?	Додаток 3: тексти.
Застосування	Самостійно відновлює деформовані речення і записує їх.	1. Відновіть і запишіть деформовані речення.	Додаток 4: картки з деформованими реченнями.
Аналіз	Класифікує слова за групами. Добирає слова для точного вираження думки.	1. Гра «Доберіть влучне слово». Встановіть відповідність між словами лівої колонки зі словами правої колонки. З'єднайте за допомогою стрілок.	Додаток 4: картки з деформованими реченнями.
Синтез	Записує складений текст-опис на визначену тему за поданим планом.	1. Складіть і запишіть текст-опис за поданим планом	Додаток б: план, записаний на дошці.
Оцінювання	Висловлює оцінні судження про виконану	1. Висловіть судження щодо своєї роботи на уроці. Гра	

Висновки.

Робота з розвитку мови є одним з основних завдань навчання рідної мови в початкових класах. Комунікативна лінія змісту програми з рідної мови для молодших класів передбачає формування у школярів чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання і письма. Кожному з цих видів належить чільне місце в шкільній практиці.

Мовленнєва компетентність передбачає наявність певних умінь і навичок адекватного користування мовою у конкретних ситуаціях, застосування мовних і позамовних засобів виразності з метою висловлення власних думок, намірів, бажань та прохань.

Сформована своєчасно мовленнєва компетентність у молодшому шкільному віці є однією з основних умов успішного подальшого навчання.

Спілкування повинно будуватися з урахуванням наукових положень про розвиток психіки, становлення особистості учня, його індивідуальних особливостей в навчанні.

Провідним завданням початкового курсу рідної мови є мовленнєвий розвиток молодших школярів — формування вмінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення.

Робота вчителя над забезпеченням зазначених умов успішного створення молодшими школярами зв'язних усних та письмових висловлювань повинна здійснюватися систематично на всіх уроках української мови.

Формуючи загальномовленнєві вміння і навички, доцільно працювати над покращенням якості усного і писемного мовлення, вчити учнів порівнювати, класифікувати, узагальнювати мовні явища через різного виду мовленнєву діяльність.

Сучасна початкова школа готова до введення нових, нетрадиційних форм роботи з розвитку зв'язного мовлення учнів. Усе це можливо будувати на основі зростання професійної кваліфікації вчителів, підвищення діалогової культури та культури спілкування, ставлення до кожного школяра як зростаючої особистості, враховуючи його індивідуальні особливості.

ЛІТЕРАТУРИ

1. Барна М.М., Буцак Г.А., Волощенко О.В., Калька Н.М. Ключі до подолання педагогічних стереотипів: Навчально-методичний посібник/видання друге, доповнене/За заг. ред. Барни М.М.-Тернопіль:Астон, 2008.-200с.
2. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів//Початкова школа.-1991-№2-С.23-28.
3. Програми середньої загальноосвітньої школи. 1-4кл.-К.: Початкова школа.-2006.-432с.
4. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи.-К.:Абрис,1997.-358с.

*Л.І.Горгош, учитель початкових класів
Середнянської ЗОШ I-III ступенів
Ужгородського районної ради
Закарпатської області*

**ІННОВАЦІЙНА ОЗДОРОВЧО-ПРОПЕДЕВТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ
МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Інноваційне навчання вимагає пріоритетної уваги

до конкретизації навчального змісту і методик, які формують світогляд, ціннісні орієнтації, уміння самостійно вчитися, критично мислити, здатність до самопізнання і самореалізації з високою моральністю, особистісною відповідальністю, внутрішньою свободою, налаштованістю на максимальну самореалізацію, здатністю досягати високої мети раціональним шляхом і конкретними засобами.

Науково-методичні дослідження та практичне впровадження нових підходів у поєднанні з ефективними традиційними в організацію навчання показали, що діти молодшого шкільного віку, за умови спеціально організованого навчального процесу та при продуманому педагогічному керівництві, здатні повноцінно сприймати та засвоювати навчальний матеріал у кілька разів швидше та на два-три роки, випереджуючи однолітків, вивчати та сприймати навколишній світ як єдине ціле через розвиток емоційно-запитального, естетичного ставлення до дійсності, що забезпечується насамперед креативним та образним мисленням.

Отже, вважаємо за доцільне визначити теоретичні засади інноваційного оздоровчо-пропедевтичного підходу до навчання молодших школярів, що є необхідним для ефективного перебігу процесу навчання математики в початкових класах.

Мета даної статті – розкрити концептуальні засади сучасних принципів навчання, мету, цілі та завдання, а також методи, що пропонує інноваційний оздоровчо-пропедевтичний підхід навчання математики в початковій школі.

Інноваційний підхід до навчання математики молодших школярів експериментально апробований у загальноосвітніх школах Закарпатської області. Наукова ідея навчання шестиліток граючись, рухаючись і співаючи та посібники Пінчук Ю.Б., науково-методичний супровід Химинця В.В., зав. кафедри, професора Закарпатського ІІПО та Кірик М.Ю., методиста кабінету дошкільної і початкової освіти Закарпатського ІІПО.

Цей підхід побудований на концептуальних засадах сучасних принципів навчання [20]:

- здоров'язберігаючий принцип організації навчально-виховного процесу (підтримка творчого розвитку дитини у початковій школі передбачається за рахунок скорочення тривалості уроків, ігрової, рухової, кінестетичної, арт-терапевтичної діяльності учнів);
- створення ситуації успіху для кожної дитини на основі гуманно-демократичної співпраці вчителя і учня. В процесі навчання дитина отримує лише позитивні емоції – радість і гордість за добре виконану складну роботу (дитина не просто розфарбовує коло, а у такий спосіб перетворює його на круг, не просто відповіла, скільки кружечків, а перетворила цифру у число тощо);
- забезпечення швидкого та міцного засвоєння учнями навчального матеріалу за програмою МОН України та значне її випередження (поглиблення) за рахунок застосування нетрадиційних методів, прийомів та методик навчання;
- впровадження аудіо-візуально-кінестетичного підходу в навчанні математики, який базується на поступально-зворотньо-поступальному принципі забезпечує випереджуюче (поглиблене) вивчення предмета та пропедевтичне знайомство з частиною навчального матеріалу 2-3-х класів, який доступний для цього віку учнів);
- широка інтеграція навчальних предметів у початковій школі допомагає поєднувати блоки знань з різних предметів, підпорядковані одній темі;
- висока і позитивна мотивація в учнів до навчання;
- відсутність невстигаючих учнів.

Метою інноваційного підходу є інтеграція традиційного та інноваційного на засадах сучасних інноваційних педагогічних технологій гуманізації, інтеграції, екологізації змісту освіти та створення необхідних психолого-педагогічних та соціальних умов для всебічного

розвитку творчого потенціалу учнів, становлення духовної культурної особистості громадянина України і європейської спільноти.

Цілі та завдання [20]:

- повне врахування вимог Державного стандарту початкової загальної освіти Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України, обов'язкове виконання навчальних програм початкової школи та пропедевтичне навчання, яке можливе в процесі поєднання інноваційних та традиційних принципів, прийомів, засобів (ігро-терапії, арт-терапії), методик та методів (аудіовізуально-кінестетичного) навчання, враховуючи при цьому вікові особливості молодших школярів;
- збереження дитячого здоров'я шляхом підвищення інтересу до навчання; створення ситуації успіху; зниження навантаження на кожну дитину, шляхом скорочення часу сидіння за партою, введення в структуру уроку навчальних пісень, ігор, кінестетичної та імітаційної діяльності за темою уроку; значне скорочення обсягу домашніх завдань в початковій школі;
- забезпечення інтеграції та інтенсифікації навчання, задоволення зростаючої потреби дітей у пізнанні навколишнього світу; впровадження випереджуючих інтегрованих програм навчання з математики.

Ефективним засобом зниження та ліквідації гострої і попередження хронічної розумової втоми школярів є [20]:

- зменшення тривалості сидіння за партою на уроці, а це – динамічні перерви, рухова й імітаційна діяльність, інтелектуальні ігри тощо;
- впровадження обов'язкових рухливих ігрових ситуацій, атр-терапії (навчання через музику, образотворче мистецтво), елементів евритмії, театралізації, тактильного дослідження на уроках;
- кожного дня проведення повноцінних уроків фізкультури, основ здоров'я, ритміки чи хореографії.

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного в тому, що предметом вивчення (аналізу) на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використання міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляді однопланових об'єктів; своєрідна структура, методи, прийоми і засоби, які сприяють його організації і реалізації поставлених цілей.

Мета таких уроків [20]:

- формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності;
- підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу;
- створення творчої атмосфери в колективі учнів;
- виявлення здібностей учнів та їх особливостей;
- формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація пропедевтично-розвивальної функції навчання.

В основі інноваційного підходу за оздоровчо-пропедевтичним принципом навчання математики молодших школярів лежать емоційний, аудіовізуально-кінестетичний, тактильний метод, рухова та ігрова діяльність учнів. Сам процес вивчення математики базується на чуттєвій основі знань дитини про навколишній світ, на задіянні всіх органів чуття, що забезпечує необхідний розвиток відчуттів і сприймань як головних засобів пізнання дитиною предметів і явищ [20]. Тобто, аудіо-візуально-кінестетичний підхід є основним у навчанні і поєднує новітні прийоми, способи з традиційними у початковому вивченні курсу математики. Наприклад, вивчаючи в першому класі цифри, учні бачать значок оком (вітаються з цифрою), рахують предмети (перетворюючи цифру на число) і

співають пісеньку про неї сприймаючи на слух, перед написанням значка обводять вказівним пальчиком у зошиті зразок, де задіюються тактильні відчуття. Отже, поки дитина пройде ці всі етапи, то вже на підсвідомому рівні засвоюється новий матеріал, при цьому учні не перевантажуються, їм цікаво, а головне засвоюють швидко матеріал, не помічаючи цього. В результаті вони гордяться своїм успіхом.

Методика інтегрованого навчання математики розроблена на принципі поступально-зворотно-поступальному прийомі та з поєднанням концентричного. Розшифрувати це поняття можна так: кожний урок учні отримують певну порцію нових цікавих, для них знань. Уроків на повторення і закріплення вивченого дуже мало, але через певний час учні повертаються до раніше вивченого, пригадуючи його через оригінальний шлях – аудіовізуальне (задіяні зір, слух, дотик) сприймання. «Поступально-зворотно-поступальний рух» - дидактичний прийом, що передбачає три рівні подання матеріалу («знайомство по дотичній» - на два класи вище; обов'язкове вивчення навчального матеріалу, який передбачений програмою Міністерства освіти і науки України та на один клас вище - поглиблене вивчення - відповідно до віку). Наприклад, у першому класі повністю вивчається матеріал навчальної програми першого класу, крім того охоплюється частина матеріалу другого класу і відбувається знайомство «по дотичній» з частиною матеріалу третього класу. Навчання математики за цим інноваційним підходом насить пропедевтичний характер через впровадження авторських методів, прийомів і розумне їх поєднання з традиційними [20].

Поступальний принцип – це коли на кожному уроці подається новий для учнів навчальний матеріал, який виходить за рамки програмного, а пройдені вже теми ніби повторюються, як вже відомі, але повторюються на більш вищому рівні.

Зворотно-поступальний характер – це коли повертаємося до вивченого нижче для того, щоб піти значно вперед рухом на новому рівні, по новому витку спіралі, коли необхідні попередні знання, уміння і навички.

Наприклад, вивчаючи числа 1 і 0, діти відразу ознайомлюються з числом 10, вивчивши число 2, відразу знайомляться з цифрами 12, 1 і 3 – з числом 13 і т.д. Вчитель забігає наперед. Це поступальний принцип. Вивчивши всі цифри, учні ніби знову повертаються до нумерації в межах 20, закріплюють її, але вона вже їм не нова, вони вже те знають. Але повторивши та закріпивши цю нумерацію, вони сміло можуть йти вперед, знайомитися з нумерацією в межах 100. Тут використаний зворотно-поступальний характер навчання.

«Знайомство по дотичній» - знайомство в ігровій формі з основними поняттями, які традиційно вивчаються у більш старших класах. При такій системі подачі матеріалу значно інтенсифікується процес засвоєння навчального матеріалу.

У навчанні математики застосовується прийом «упізнання» – психологічно комфортна ситуація, коли дитина впізнає навчальний матеріал, якого вона вже «торкалася» в попередньому класі, й сприймає його, як уже знайомий. Дуже часто в цій технології учні зустрічають ніби незнайоме, але ж і упізнають його, оскільки схоже вже вчили раніше, забігаючи наперед. Діти опираються на вже набутий досвід.

Практика засвідчує, що вже з першого класу доцільними є елементи інтеграції на уроках з кількох навчальних предметів. Наприклад, на уроці математики ми і співаємо (музичне виховання), і стрибаємо (фізичне виховання), порівнюємо Землю і Сонце („Я і Україна”). За допомогою цієї інтеграції учням цікаво і весело на уроці, вони не так швидко втомлюються, краще запам'ятовують навчальний матеріал.

Вивчення математики носить і пропедевтичний характер, тобто учні знайомляться з навчальним матеріалом наперед. У цікавій формі подається поняття дробу, від'ємного числа, множення і ділення в межах 5. Наприклад, вивчаємо від'ємні числа. По тій же схемі, забігаючи наперед. Вчимо за допомогою яскравого малюнка у посібнику та числової доріжки. Ведмідь взимку спить, зарившись у барлогу. Діти вже знають, що доторкнувшись до землі – це 0.

Вверх йдуть числа у порядку зростання. А тепер спустимося до ведмедя у барлогу, віднесемо йому меду. Треба спуститися нижче нуля, от і йдемо числовою доріжкою від'ємних чисел.

Питання збереження здоров'я учнів у початковій школі набувають все більшої актуальності. Не можна визначати якість освіти без урахування впливу організації навчання на здоров'я учнів. Отже, необхідно, в першу чергу, акцентувати увагу на охороні здоров'я дітей як однієї з проблем сьогодення.

У навчальному процесі слід використовувати музику як засіб підвищення працездатності на уроці, який базується на позитивному емоційному впливові, підтримки стійкого і високого навчального ритму. Музика виступає і як засіб для відволікання від думки, яка турбує людину, і як засіб заспокоєння і навіть лікування.

Інноваційний оздоровчо-пропедевтичний підхід навчання математики спрямований не на механічне запам'ятовування чисел, а на глибоке усвідомлення величин чисел та їхнє порівняння (зіставлення з висотою, довжиною сходинки та доріжки). Засвоєнню нумерації чисел сприяють умовні стрибки числовими доріжками з відповідним позначенням, умовне піднімання (пальцями, присіданням і піднімання від підлоги) вгору та опускання вниз умовними східцями тваринок (умовна допомога тваринкам), змагання з стрибків у довжину числовими доріжками, подорожі сходинками й інші види навчальної, ігрової, рухової активності, тактильним рухам пальців руки та проспівування навчальних пісень. У піснях подаються основні математичні правила. Кожній сходинці й доріжці відповідає своя пісенька. Наприклад: *«Три, шість, дев'ять і дванадцять, Далі йде п'ятнадцять, Вниз дванадцять, дев'ять, Знову шість і три – Скачуть числа ці, Наче горобці»*. Ця пісенька співається на мотив української дитячої пісні «Лисичка-сестричка». Учням дуже цікаві ці сходинки. Це стимулює дітей до навчання, їм весело і радісно допомагати звірятам. Учні не замислюються над тим, що ми їх вчимо, вони ніби граються, але ж засвоюють потрібні знання.

Рухаючись по умовних сходинках діти визначають "висоту" чисел, тобто чим вище знаходиться число, тим воно більше. Учні бачать і уявлять собі числа та вміють порівнювати їх вже в перший місяць першого класу. Можливо не всі учні засвоїли достеменно всі числа, але цифру впізнають і вміють порівняти, не замислюючись. Уявний рух тваринок числовими сходинками, їх стрибки числовими доріжками, числовою віссю, уявна імітація учнів допомоги тваринкам, поступально-зворотно-поступальний прийом викладання навчального матеріалу, феномен «упізнавання», інтеграція навчального матеріалу є також авторськими.

Отже, у структурі уроку обов'язково передбачаються нові для початкової школи здоров'язберігаючі прийоми ігро-терапії та арт-терапії, інтеграція предмету з образотворчим мистецтвом, музикою, природознавством.

Саме поєднання наочного, аудіовізуального та кінестетичних прийомів, які практикуються за цим підходом до навчання, значно підвищують ступінь засвоєння навчального матеріалу. Таким чином, в основу інноваційного оздоровчо-пропедевтичного підходу до навчання математики покладено інтегрований метод аудіо-візуально-кінестетичного навчання, що забезпечує свідоме, швидке і міцне сприймання та засвоєння навчального матеріалу, враховуючи психічні та психологічні особливості молодших школярів. Сьогодні вже доведено, що учні по-різному сприймають інформацію. Вони отримують інформацію за допомогою органів слуху, органів зору й органів дотику. Досить часто один із способів одержання інформації домінує, і людина використовує його постійно.

Інноваційний підхід навчання математики відрізняється від традиційного обсягом та складністю навчального матеріалу, методами та прийомами його вивчення. В його основі позитивні емоції учнів, а відрізняється від традиційної методики принципом подачі навчального матеріалу, цікавим змістом і кольоровим оформленням посібників, у

яких подані яскраві малюнки, кольорові цифри. Принципово важливо з першого класу, щоб на кожному уроці дитина переживала радість відкриття, щоб у неї формувалася віра в свої сили і пізнавальний інтерес. Зацікавленість та успішність навчання - ось основні параметри, які визначають повноцінний інтелектуальний і фізіологічний розвиток дитини. Якщо викликати інтерес шестилітніх учнів грою, наочністю, піснею, руховою діяльністю, то вони показують не прогнозовані результати, що дивують вчителя.

Таким чином, інноваційний підхід за оздоровчо-пропедевтичним принципом навчання – це спроба пошуку нової моделі сучасної початкової школи через організацію навчально-виховного процесу, оновлення змісту і структури освіти, впровадження у педагогічну практику інноваційних технологій навчання і виховання та розумне їх поєднання з класичними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004. – 352 с.
2. Інноваційні пошуки в сучасній освіті / За ред. Л.І. Даниленко, В.Ф.Паламарчук. – К., 2004. – 220 с.
3. Інтегровані уроки в початковій школі / Упор. Кондратюк О. – К., 2007.– № 4.– 124с.
4. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. – Ужгород, 2007. – 362 с.
5. Химинець В. В., Кірик М. Ю. Інновації в початковій школі. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2008. – 342 с.

М. Ю. Кірик, методист кабінету дошкільної і початкової освіти Закарпатського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ІННОВАЦІЙНА АУДІО-ВІЗУАЛЬНО-КІНЕСТЕТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ ГРАМОТИ ШЕСТИЛІТОК

Не навчаймо дітей так, як навчали нас, – вони народилися в інший час...

Перехід до навчання дітей з 6-літнього віку викликає багато запитань у психологів, педагогів стосовно методів та прийомів роботи з шестилітніми дітьми. Виникають труднощі під час навчання дітей грамоти та їх розвитку мовлення на початковому етапі навчання.

Актуальність пошуку інноваційних підходів до навчання шестиліток в тому, що навчання грамоти та розвиток мовлення шестиліток слід розглядати через призму психолого-лінгвістично-дидактичних аспектів з метою визначення найбільш важливих складових елементів педагогічної психології та сучасної методики початкового навчання мови, організації навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей сприймання, усвідомлення, запам'ятовування та відтворення навчального матеріалу.

Шестилітні першокласники вимагають нових підходів у навчанні, в основі яких лежать вчення про особливості сприймання (зорового, слухового й кінестетичного (дотик), мислення, уваги, усіх видів пам'яті (мимовільної і довільної), ліворукості тощо. Педагогічна практика засвідчує, що для шестиліток потрібні такі методи, прийоми, засоби навчання, які враховували б усі переваги й недоліки вже існуючих підходів, нові

психологічні, лінгвістичні, методичні дослідження та вікові особливості дітей і були б придатні для роботи з дітьми із різним типом пізнавальної діяльності. У деяких з'являються млявість, плаксивість, дратівливість, порушується сон та апетит, інші, навпаки, збуджуються. У адаптаційний період усі діти стомлюються внаслідок навчальної діяльності та перевантаження.

Процес навчання читання, письма і розвитку мовлення є неподільним, взаємозалежним з психологічної, лінгвістичної і дидактичної точки зору у контексті конкретної системи – навчання грамоти, які є компонентом загальної мовної системи. Це складний початковий процес, в основі якого лежать філософські, діалектико-матеріалістичні, психологічні, лінгво-дидактичні вчення. Методика початкового навчання мови будує свій науково-методичний апарат на філософському вченні про сприйняття, відчуття; діалектико-матеріалістичному вченні про дві сторони пізнання – чуттєву і логічну.

Здобутки педагогічної психології сприймання відомі набагато менше, ніж загальної. Звернемося до педагогічної психології й розглянемо психологічні аспекти навчання грамоти: сприймання, увага, уявлення, засвоєння, усвідомлення, запам'ятовування тощо. Психологія сприйняття розглядається як класичний об'єкт інтересів наукової психології і має безпосередній зв'язок з педагогічною психологією, яка у активному стані дослідження. І от виявляється, що в цій «класичній» сфері зроблено нові відкриття, які певною мірою похитнули наші уявлення про «єдино можливий» образ світу [8].

Особливість уваги шестиліток – це здатність зосереджуватися на предметах зовнішнього світу, більше, ніж на власних думках та уявленнях. У першокласників ще слабо розвинуті обидва види уваги (мимовільна і довільна). Її розвиток залежить від індивідуальних властивостей темпераменту, ведучої півкулі головного мозку, спадковості конкретної особистості, від вчителя тощо. Тільки активізована увага дітей сприяє навчанню. Увагу шестиліток привертає все яскраве, кольорове. Психологи розрізняють шість особливостей уваги: напрям, обсяг, інтенсивність, тривалість, розрізняльна спроможність, тематичність [4, с.167].

Слід пам'ятати, що шестирічна дитина характеризується особливістю уяви (за психологічним довідником – це мислення без змісту). За трактуванням психологів «... термін уявлення охоплює великий масив «неясних» розумових схем – аж до змістових продуктів фантазії» [4, с.183]. Психологи вирізняють три форми уявлення: подразнення (просторові образні репрезентації), реакції (жестові репрезентації) та символи (трансформовані значення). В уявлення фіксуються лише зовнішні властивості, образи предметів.

Мисленнєві уявлення і мовлення можуть утворювати єдність [4, с.183]. Дитина уявляє те, що бачила у природі або на картині. Учням першого року навчання в школі іноді не легко уявити те, що не спирається на конкретний предмет, ілюстрацію або власний досвід. Такий некритичний підхід до образів уяви приводить до того, що дитині важко відокремити продукт своєї фантазії від реальності. Під впливом навчання уявлення дітей змінюється, її образи стають стійкими, краще зберігаються у пам'яті, стають більш різноманітними та цікавими, якщо правильно організований навчальний процес.

Засвоєння – це мета й результат навчальної діяльності (сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування, відтворення), основа самого процесу, так стверджував С.Рубінштейн [16, с.342-354]. Це психологічне явище має дві сторони – процес і результат. Навчання грамоти і розвиток мовлення шестиліток – це початковий процес, коли тільки починаються формувати навички: читання, письма і правильного мовлення. Вже сформовані навички – це результат. І процес, і результат буде стабільно ефективними та глибоким за ряду умов: навчальна діяльність повинна мати активний, діяльний характер; процес засвоєння знань повинен відбуватися одночасно з виробленням практичних умінь і

навичок, спільно з процесом набуття практичних умінь і навичок, враховуючи різновиди сприймання особистостей (включення всіх аналізаторів: зір, слух, дотик) та їх готовності до засвоєння. При цьому, сам процес засвоєння має викликати зацікавлення, позитивні емоції.

Результати нейролінгвістичного програмування дослідників Дж. Гріндера і Р. Бендлера [1, с.32-2], дозволяють усвідомити той факт, що усю інформацію зі світу і про світ людина отримує трьома каналами: вона бачить, чує, відчуває. Канали сприйняття: зір, слух і відчуття – одні з найбільш важливих фільтрів, за допомогою яких дитина (людина) відбирає з інформації, що надходить до неї ззовні, їй потрібну. Візуальним вважається те, що ми бачимо (образи, картинки, кіно); аудіальне сприймання – те, що ми чуємо (мовлення, свист вітру або дзюрчання води, відповідно інтонації, тембр, висота голосу); кінестетичне (від грецьк. кінес - «рух») – те, що ми відчуваємо (шкірна чутливість, внутрішні: м'язові, відчуття в шлунку, емоції, запах, смак).

Відтворення інформації відбувається усередині дитини (людини) вже за допомогою чотирьох репрезентативних систем: *візуальної* (образи), *аудіальної* (звуки, мелодії), *кінестетичної* (відчуття) і *дигітальної* (внутрішній діалог) [1, с.32-3]. Люди кожного типу, природно, більшою мірою користуються словами, що належать до кожного конкретного каналу. З цього слідує, що процес навчання грамоти та мовлення шестиліток слід розглядати як взаємозалежність між роботою органів зору, слуху та дотику.

Французький філософ М.Мерло-Понті [9, с.32-33] у праці «Феноменологія сприйняття» розглядає два визначення *сприймання* – «...зримає - це те, що ми досягаємо завдяки очам, *чуттєве* – те, що досягаємо через почуття», а далі робить висновок: «Немає і не може бути фізіологічного визначення відчуття, більше того, немає і не може бути незалежної фізіологічної психології, бо фізіологічна подія підкоряється біологічним і психологічним законам». Його теорія стверджує, що *сприйняття* будить увагу, а потім - увага розвиває і збагачує сприйняття. *Увага* - це загальна і безумовна здатність у тому сенсі, що у будь-який момент вона може бути спрямована на будь-який зміст свідомості» [9, с.53; с.55-56].

М.Мерло-Понті стверджує, що існує взаємозв'язок і взаємозалежність між зором, кольором, відчуттям і описує «своєрідний дотик очима» під час періоду становлення справжнього бачення, маючи на увазі, очевидячки, те ж саме, що й Сеченов: процес початкової ідентифікації предмета у візуальному полі. Однак, це лише побічне його зауваження, а ключові міркування все ж криються в іншому. На відміну від решти вчених він звернув увагу на те, що бачення кольорів та сприйняття на слух звуків не є якимисьь винятковими явищами, оскільки «*синестезивне сприйняття є правилом*». Існує взаємозв'язок між органами відчуття, які передаються одне через інше, не потребуючи перекладача, вони зрозумілі одне для одного і без посередництва думки» [9, с.36]. Це і є основою самостійного розуміння дітьми смислу побаченого, почутого і набування знань у процесі спостереження.

Шестирічних, як і семирічних першокласників, навчають грамоти за звуковим аналітико-синтетичним методом, розробленим ще К.Ушинським. Відповідно до цього методу ознайомленню дітей з буквами має передувати етап практичного засвоєння звукового принципу рідної мови (добукварний період, 32 години), протягом якого всі учні мають оволодіти надзвичайно важливими вміннями – виконувати звуковий аналіз і синтез мовленого слова. Пригадаємо, що цей процес проходить без графічного (буквеного) позначення слова. У цьому випадку, дитина оперує не буквами, а звуками та зовсім нейтральними й однаковими для кожного звука фішками. В загальному, це дає можливість учителям утворити загальну модель звукової будови слова, але усвідомлюють її переважно учні-аудіали. Вони добре розрізняють звуки слухом, їм залишається тільки практично позначити їх фішками, а от візуалам і кінестетикам значно важче це зробити

через те, що вони сприймають значення слова, а не його звукову оболонку. Тому при проговорюванні не завжди в змозі розрізнити позицію звука в слові, твердий приголосний від м'якого тощо. Тобто, цей процес у них проходить більше механічно і з неточностями. Учням-кінестетикам у добукарний період найважче, вони хочуть діяти, рухатися займатися практичними справами, а їх заставляють робити те, що їм не властиве – слухати, аналізувати, розрізняти.

Висновки американського дослідника Р.Арнхейма [2, с.153] допомагають нам усвідомити взаємозв'язок візуального сприймання і мислення шестилітньої дитини, пов'язати реальну форму взаємодій її елементів мовленнєвої діяльності із знаковою системою мови, системою операцій і дій, яка характеризується єдністю узагальнення, комунікації та мислення. Важливим при цьому є розуміння взаємовідношень «сприймання без мислення було б без користі, мислення без сприймання, не було би над чим роздумувати», отже, «мислення – це в більшій мірі *візуальне мислення*». Таким чином, перш за все у першокласника слово асоціюється із знайомим поняттям, з предметом, а потім із звуковою оболонкою та віртуальним знаком.

Педагогічна практика засвідчує, що у частини (біля 15 %) шестилітніх дітей слабозвинений фонематичний слух, наявні порушення звукового аналізу і зрозуміло, що учень сприймає слово в цілому, глобально спираючись головним чином на смислову сторону, та не сприймає певної послідовності звуків у слові. В окремих учнів порушені як аналіз – з пропонованого тексту виділити слово, зі слова – склад, зі складу – потрібний звук, так і синтез – учень не може з даного ряду літер (звуків) скласти слово. Причини різні: порушення в артикуляції звуків, недорозвинений фонематичний слух тощо. Часто такі діти замикаються у собі, починають комплексувати. Саме тому в добукарний період недоцільно подавати основні поняття фонетичної будови мови, як і пропонували М.Монтессорі, Г.Доман, М.Зайцев. А починати слід саме з розвитку фонематичного слуху засобами *гри, арт-терапії та евритмії* (спів та рух під музику).

Отже зауважу, що психологічні дослідження дають підставу стверджувати, що ефективність свідомого «фіксованого» сприймання за сенсорними особливостями прямо впливають на засвоєння навчального матеріалу. Сенсорний склад сприймання багато в чому збігається з відчуттям. На відміну від відчуття специфічне у сприйманні полягає в тому, що той чи інший бік зорового, слухового, тактильного сприймання стає предметом усвідомлення, розуміння, запам'ятовування його значення для життя.

Повністю згодні з О.Пометун [13], яка вважає, що для того щоб задовольнити потреби різних учнів, навчання обов'язково має бути **полісенсорним і різноманітним**, тобто поєднувати *аудіо-візуально-кінестетичну* діяльність на уроці.

З цього слідує, що процес вироблення первинних навичок читання, письма і мовленнєво-комунікативних умінь залежить від психологічних, фізіологічних і фізичних закономірностей сприймання особистості та її індивідуальних особливостей, в основі якої лежить вид провідної репрезентативної системи.

Узагальнюючи вищевикладене зазначимо, що аналіз наукових праць психологів засвідчує, що сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування в кожного індивідуальне. Так як здатності людського сприйняття обмежені, доводиться вибирати найбільш важливе, а решту відсіювати. Одну і ту ж інформацію кожна особистість по-різному сприймає, усвідомлює і запам'ятовує. Відомо, що для шестилітнього першокласника найбільш продуктивна форма мислення на початковому етапі навчання – наочно-дійова, потім додається образна і нарешті – понятійно-логічна. Така тріада мислення забезпечує переробку чуттєвої інформації та її засвоєння й узагальнення у складних навчальних схемах. Ефективність результату сприймання навчальної інформації залежить і від репрезентативної системи самого вчителя – як він організує і активізується мислення дитини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева В.М. Такі різні діти! Що з ними робити // Початкове навчання і виховання. - 2009. - № 4. (Вкладка) - С.32-1– 32-16.
2. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. - М., 1974. - 392 с.
3. Безпалько В.П. Основы теории педагогических систем. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1977. – 204 с.
4. Бенеш Г. Психологія. Довідник. - К.: Знання-Прес, - 2007. - 510 с.
5. Викторова Л.Г. О педагогических системах. – Красноярск: Изд-во КГУ, 1989. – 86 с.
6. Ильина Т.А. Структурно-системный подход к исследованию педагогических явлений / Результаты новых исследований в педагогике. – М., 1977. – С. 5-9.
7. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогической системы» и критерии её оценки / Методы системного педагогического исследования / Под. ред. Н.В. Кузьминой. 2-е изд. – М.: Народное образование, 2002. – С. 7-52.
8. Максименко С.Д., Соловйenko В.О. Загальна психологія / Навч.посібник. - К., 2000. - 256 с.
9. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / Переклад з французького під редакцією И. С. Вдовиной, С. Л. Фокина. – Санкт-Петербург "Ювента" "Наука". - 1999. - 508 с.
10. Кочерга О. Психофізіологічні особливості діяльності першокласників // Початкова школа. - 2003. - № 3. - С. 1-6.
11. Кочерга О. Психофізіологічні особливості сприймання навчальної інформації молодшими школярами // Початкова школа. - 2010. - № 6. - С.5-6.
12. Методика викладання української мови / Под ред.Дорошенка С.І.. - К.: Вища школа, 1992. -398 с.
13. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання. - К., 2007. - 112 с.
14. Програми для середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. – К., 2006. – 492 с.
15. Психологический словарь. /Под общей ред. А.В.Петровського, М.Г.Ярошевского. - М., 1990. - С. 56-67.
16. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. - Санкт-Петербург, 2000. -10 с.

С.А. Олександрович, вчитель початкових класів ЗОШ І-ІІІ ступенів №1 Помічянської міської ради Добровеличківської районної ради Кіровоградської області

СФА – ГОЛОВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ТРВЗ-ПЕДАГОГІКИ

Сьогодення вимагає від школи і суспільства креативного підходу до навчання та праці. Тому вчити необхідно саме методам і прийомам творчого мислення, як пропонує автор ТРВЗ-педагогіки Г. С. Альтшуллер. Головним інструментом ТРВЗ-педагогіки, одиницею формування системного творчого мислення є СФА (системно-функціональний аналіз). Виходячи із завдань сучасної початкової школи та мети освіти, методичне об'єднання вчителів початкової школи Помічянської ЗШ №1 створило модель випускника молодшої школи.

Щоб досягти цього рівня, потрібно вдосконалити навчально-виховний процес. І перед і мною, як вчителем постає ряд питань: *Що потрібно вдосконалити? Навіщо? Як? З чого? (ресурси) На якому етапі? Який результат? Чи задовольняє результат?*

І, якщо результат не задовольняє, знову повертаємося до першого питання. Так, як світ і ми разом з ним постійно вдосконалюємося, цей цикл буде неперервним. Інструментом, засобом вдосконалення я обрала для себе **ТРВЗ-технологію**, що дає:

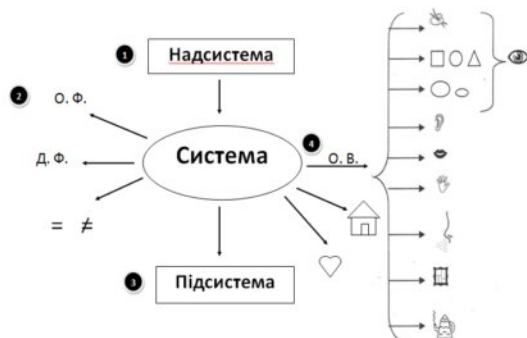
- Формування сильного мислення;
- Виховання творчої особистості;
- Можливість стати винахідником;
- Отримувати ІКР (ідеальний кінцевий результат);
- Вміння нестандартно та без залучення сили розв'язувати будь-які життєві проблеми.

Перш за все я відвідала конференцію та семінар по ТРВЗ у Запоріжжі, стала членом обласної творчої групи, керівником районної творчої лабораторії та шкільної динамічної групи по вивченню та впровадженню ТРВЗ у навчально-виховний процес. Багато займалася самоосвітою, переймала досвід у колег області. Працювала у декількох напрямках:

- боротьба з психологічною інерцією;
- розв'язання творчих задач;
- використання СФА;
- методи розвитку творчої уяви;
- типові прийоми фантазування;
- методика складання загадок;
- вправи та ігри ТРВЗ.

Одним з цих напрямків, який я систематично використовую на уроках мови, читання, курсу «Я і Україна» тощо є СФА (системно-функціональний підхід).

В чому ж суть СФА? (схема 1)

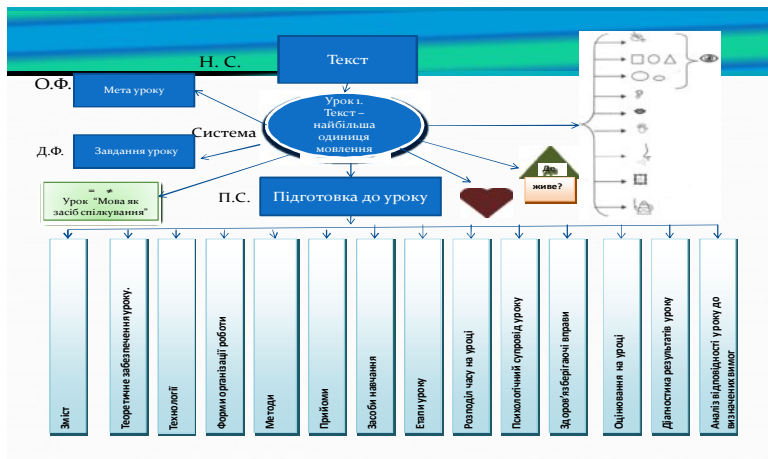

Кожен об'єкт (предмет, явище) оточуючого світу ми можемо розглядати як **систему**, що виконує певну **функцію (О. Ф. – основна функція)**. Ця система має свою **надсистему (Н/с)**, в яку входять об'єкти, що виконують ті ж самі функції і складаються з **підсистем (П/с)** – окремих пов'язаних між собою елементів. Система характеризується визначеними **властивостями (О. В.)**. Вона може бути використана для виконання іншої дії (**Д. Ф. – другорядна функція**). Її можна порівняти з другими системами по всіх параметрах, а також дати метафоричне **порівняння (= ≠)**. СФА включає об'єктивну і суб'єктивну думку і **оцінку** системи, що розглядається. Крім того, ми можемо розглянути **розвиток** цієї системи **в часі**. Всю інформацію можна вкласти в схему СФА. Кожен об'єкт (предмет, явище) ми зможемо зобразити за допомогою СФА, що дозволить нам вирішити ряд поставлених завдань.

Як особисто я використовую цю схему-модель? Я розробила трифазне використання СФА.

(схема 2)

І знову повертаємося до 1 фази, змісту (схеми 3), але вже перетвореного для дитячого сприйняття у вигляді схеми-довідничка.

Схеми з предмета (мові, читання природознавству...), як велика павутинка, нерозривно зв'язані одна з одною. Вони інколи схожі на матрешку. Наприклад, система «Текст» має підсистему «Речення», яку ми можемо розглянути як систему. В свою чергу, речення складається зі слів, пов'язаних між собою за змістом. Тому з'являється нова схема «Слово». Однією з складових цієї теми є вивчення «Частин мови». Можна потягнути і за цю ниточку і розглянути частини мови як системи. У темі «Іменник» розглядається програмовий матеріал за курс початкової школи. Це вже готовий алгоритм відповіді на уроці, розбору частини мови. Ця схема визначає лише головні параметри теми. На своїх уроках я використовую і більш розширені схеми-довіднички. Намагаюся працювати на випередження, розширення та поглиблення програмового матеріалу. Набір таких схем є роздатковим матеріалом на кожному уроці мови. Також такий довідничок допоможе на канікулах під час повторення.

Важливою частиною схеми є визначення місця даного об'єкта серед інших систем та його генетичний аналіз.

Де знаходиться поданий об'єкт? (значок «**будинок**»)

➤ його місце в просторі (реальному, інформаційному...)

Генетичний аналіз об'єкта:

➤ історія його виникнення;

➤ розвитку;

➤ яким (вдосконалення) або чим (інша функція) може стати даний об'єкт в перспективі?

Наприклад:

✓ іменники «живуть» в:

усному мовленні, літературних виданнях, підручниках, словниках, енциклопедіях, довідниках, теле-радіомовленні...

✓ є іменники застарілі (архаїзми), а є нові (неологізми);

✓ у різні часи мінялося значення деяких іменників, їх форма;

✓ є іменники, запозичені з інших мов...

Завдяки схемі СФА діти вчать порівнювати подані об'єкти з іншими.

(значок «**=, ≠**»)

Пропоную схему, за якою ми працюємо:

Чим схожі об'єкти? Чим відрізняються? Знаходження аналогій. Створення метафор.

Складання загадок:

А ось загадки складаємо за алгоритмом, який нам пропонує Алла Нестеренко у своїй книзі «Країна загадок».

Алгоритм складання загадок за ознаками:

- Обрати об'єкт;
- Заповнити ліву частину схеми;
- Заповнити праву частину схеми;
- Вставити слова зв'язки на вибір;
- Прочитати загадку.

Н-д: крокодил

Який?	Слова – зв'язки (на вибір)	Що таке саме?
Зелений, Зубастий, Довгий,	... мов... ... як... ... але не...	Жаба Вовк Змія

Створюємо також загадки за діями. Для прикладу пропоную мовну загадку:

«Хто я?»

Я можу відповідати на питання Хто?, але не іменник.

Я можу запитувати Скільки?, але не числівник.

Я можу вказувати на ознаку, але не прикметник. (Займенник)

Необхідною складовою схеми є емоційне ставлення дитини до вивченого об'єкта. (значок « »)

- Подобається він вам чи ні?
- Що можна змінити в об'єкті, щоб він вам подобався?
- Як до об'єкту ставляться інші люди?
- Як об'єкт “ ставиться ” сам до себе?

На цьому етапі можна використати типовий прийом фантазування «Оживлення» (що відчуває об'єкт?) та вправу “Про що думають предмети?”.

Хто я?

- Я люблю _____
- Я дружу _____
- Я не люблю _____
- Я боюся _____
- Я мрію _____

Діти полюбляють відгадувати та самі складати подібні завдання. Таким чином відбувається повторення, систематизація вивчених знань. Важливу роль відіграють такі вправи і у виховній роботі.

Хто я?

Я люблю працювати.

Дружу з іменником, займенником, прислівником.

Не люблю частку не і майже завжди стою окремо від неї.

Боюся бути написаним з помилкою.

Мрію називати лише добрі справи. (Дієслово)

І нарешті, велика і необхідна частина роботи, особливо на уроках мови, це **О.В.** (основні властивості). Ця частина, як і вся ТРВЗ, тісно пов'язана з ейдетикою. Дуже вдало можна використовувати цю схему на уроках розвитку мовлення під час написання творів-описів. Завдяки цій частині збагачується словниковий запас дітей, розвивається образне мислення та творча уява. Можна робити описи як конкретних, так і абстрактних понять. Пропоную характеристику збірного поняття «війна»:

	Колір	Я можу бути чорна, сіра від диму, червона від крові.
	Форма	Я схожа на ламану лінію, бо ламаю долі людей.
	Розмір	Можу охоплювати великі і малі території, тривати довго чи коротко.
	На слух	У мене гучний голос, крик, плач, ридання. Неприємно тихий після виття та зривів снарядів, свисту куль.
	На смак	Я гірка, мов полин, солона від сліз, ненажерлива, кровожадна.
	На дотик	Я буваю болюча, колюча, пекуча та холодна.
	На нюх	Від мене тхне їдким димом, смертю.
	З чого зроблений?	Я створена з лихих помислів людей та холодної зброї.
	Стан	Тверда від міці заліза, Рідка від пролитої крові, Вся окута димом.

Виходячи з усього вищесказаного, робимо висновок: схема-модель СФА – це багатогранний інструмент формування системного творчого мислення.

«Застосування системного підходу сприяє переходу мислення на вищий рівень розвитку, який визначається як системне мислення».

(Шрагіна Л. І.)

Алгоритм роботи за схемою СФА

1. Назви об'єкт вивчення (систему)
2. Частиною чого є ця система? (Н/С)
3. Яку функцію виконує об'єкт? Яка його роль в природі? (О.Ф.)
4. З яких частин складається? (П/С)
5. Якими властивостями й ознаками володіє? (О.В.):
  - Якого кольору, форми, розміру?
  - Чи можна його почути?
  - Який має запах?
  - Який на смак?
  - Який на дотик?
  - З якого матеріалу зроблений?
  - У якому агрегатному стані перебуває?
6. Де “живе” об'єкт? (його місце в реальному, інформаційному чи часовому просторі, генетичний аналіз об'єкта)
7. Порівняння:
  - Чим схожі об'єкти?
  - Чим відрізняються?
  - Знаходження аналогій.
  - Створення метафор.
  - Складання загадок:

8. Емоційне ставлення до об'єкта:
Подобається він вам чи ні?
Що можна змінити в об'єкті, щоб він вам подобався?
Як до об'єкту ставляться інші люди?
Як об'єкт "ставиться" сам до себе?
1. Які додаткові функції може виконувати даний об'єкт? (Д.Ф.)

Рекомендації з упровадження СФА

1. Провести підготовчу роботу щодо введення СФА у навчально-виховний процес:
  - ознайомитися з літературою та досвідом колег, що використовують ТРВЗ;
  - поступово використовуючи підготовчі та тренувальні вправи, ввести ключові поняття СФА.
2. Цілісне сприйняття схеми вводити на прикладі конкретних понять.
3. Всі думки, відповіді зображувати на дошці (словами, піктограмами, ілюстраціями тощо).
4. Використовувати схему протягом уроку.
5. Обов'язково в кінці уроку ще раз узагальнити поняття.
6. Наступний урок розпочати з актуалізації за схемою.
7. Великі теми вводити поступово, щоуроку доповнюючи вивчений матеріал.
8. В кінці вивчення теми створити схему-опору для дітей.
9. СФА можна використовувати:
  - для розкриття будь-якого поняття і будь-якої теми;
  - на будь-якому етапі уроку;
  - в цілому чи частково;
  - під час колективної та самостійної роботи;
  - як календарне планування;
  - як конспект уроку;
  - як довідничок;
  - як алгоритм відповіді на запитанні, екзамені.
10. Працювати на випередження, розширення та поглиблення програмового матеріалу.
11. Частина підсистеми можна розглядати як окремі системи, створюючи розгалужену "павутинку".
12. Враховувати зміни системи в часі.
13. Заохочувати дітей працювати над вдосконаленням даного об'єкта.
14. Вчити працювати самостійно.
15. Використовувати СФА послідовно та систематично.

Результативність

Мої учні за період роботи по схемі отримали:

- готовий алгоритм актуалізації знань учнів, відповіді на уроці, заліку;
- більш осмислене розуміння нового матеріалу, поданого в системі;
- можливість самостійного вивчення теми;
- можливість працювати на випередження при вивченні базових дисциплін, збільшивши час на творчу роботу з інформацією;
- формування вміння аналізувати, систематизувати, порівнювати, узагальнювати;
- збагачення словникового запасу;
- розвиток системного та дивергентного мислення;
- розвиток уяви та сприйняття;
- розвиток змістовної частини емоційної сфери;
- задоволення від процесу навчання.
- формування адекватної самооцінки і впевненості в собі;

- більш чітка мотивація пізнавальної діяльності учня (Я бачу ІКР);
- кращі результати дитячих робіт;
- Бажання брати участь у предметних олімпіадах та інтерактивних конкурсах;

Мої вихованці приймають активну участь у всіх можливих олімпіадах, інтерактивних конкурсах та постійно виборюють призові місця. З 18 учнів класу за останні роки брали участь у конкурсах:

Роки/ конкурс	«Колосок»	«Русский Медвежонок»	«Кенгуру»	«Соняшник»	«Грінвіч»	“Puzzle”
2008-09	8	9	11	-	-	-
2009-10	12	12	11	-	-	-
2010-11	12	12	13	2	4	2

Технологія ТРВЗ спонукає розвиток творчого потенціалу дітей. Про це свідчать результати участі у шкільних, загальноміських та районних творчих конкурсах.

Чи легше стало мені, як вчителю? Чи більше часу я можу приділити власним захопленням? Чи задоволена я результатами, як хотілося б? На жаль, поки що ні. Тому що, технологія ще не до кінця вивчена, вимагає багато зусиль, постійного пошуку інформації, дослідження, аналізу результатів. Технологія, ніби рецепт – дотримуйся чіткої послідовності та складу і вийде готовий продукт. В ТРВЗ цього рецепту поки що немає. Ми не все отримуємо готове, ми багато створюємо самі. Але вороття немає, бо ТРВЗ для мене – це уже світогляд.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гин А. А. Приемы педагогической техники: пособие для учителей. – Луганск: Учебная книга, 2003. - 88 с.
2. Технологія розвитку креативності / Лариса Шрагіна. - К.: Шк. Світ, 2010. – 160 с. – (Серія «Психологічна скарбничка»).
3. Сходінками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі / Автори-упорядники О. В. Лесіна, В. П. Телячук. – Х.: Вид. група “Основа”: “Тріада +”, 2007. – 112 с.
4. Абетка вихователя ГПД / Упоряд. М. Голубенко. – К.: Ред. Загальнопед. газ., 2004. – 128 с.
5. Алла Нестеренко Страна загадок: випуск 1 - «ТРИЗ +», 1991.

О. О. Рибалко, викладач Прилуцького гуманітарно-педагогічного коледжу ім. І.Я.Франка Прилуцької міської ради Чернігівської області

МЕТОДИКА СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ВЕБ-ІГОР ДЛЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ігрова діяльність - це багатоскладовий і продуктивний процес, структура якого включає інтелектуальну, пізнавальну, пошукову, проектну та інші форми прояву творчої активності. Вивчення комплексу проблем, пов'язаних із застосуванням і розробкою комп'ютерних ігор в навчальному процесі, є одним з найактуальніших досліджень у галузі комп'ютерного навчання. Багато вчених вважають, що при використуванні навчальних комп'ютерних ігор навчальні можливості комп'ютера можуть бути розкриті якнайповніше.

Ефективність навчального процесу істотно зростає, оскільки гра є однією з найперспективніших форм навчання і вона не така одноманітна, як урок, і тому більше подобається дітям. Найважливішими елементами комп'ютерного навчання за допомогою

ігор є: розробка їх теоретичного фундаменту, створення психологічно обґрунтованих засобів і технологій створення навчальних ігор.

Для ефективного використання комп'ютера на уроках та в позанавчальний час, учителі та студенти вищих навчальних педагогічних закладів повинні оволодіти і теоретичними знаннями, і практичними навичками, які дають можливість використовувати різні програми, розв'язувати різноманітні завдання на уроці.

З цією метою і було створено електронний навчальний посібник «Інформаційно-комунікаційні технології на уроках математики у початковій школі» у програмі Microsoft Office SharePoint Designer 2007.

Мета створення електронного посібника – надати практичну допомогу вчителям початкових класів та студентам вищих навчальних закладів для проведення уроків математики в початкових класах.

У посібнику враховано, що студенти та вчителі уміють працювати з програмами Microsoft Office 2003. Тому вказано лише особливості програм пакету Microsoft Office 2007.

Використовуючи даний посібник, учителі та студенти мають змогу забезпечити опанування учнями програмного матеріалу з математики в початкових класах у результаті навчальної діяльності під керівництвом учителя.

Даний посібник розміщено на сайті за адресою:

<http://ua.partnersinlearningnetwork.com/Communities/ITC/Shared%20Documents/Forms/AllItems.aspx> Але для того, щоб доступними були матеріали для збереження, потрібно зареєструватись на сайті «Мережа партнерство в навчанні», зайти до папки «Роботи переможців Сьомого конкурсу».

У посібнику детально описано, як потрібно створювати дидактичні ігри. А натиснувши на посиланні з написом «Додаток», студент або вчитель, який створює гру, може побачити приклад гри, яку потрібно створити. Ігри, розміщені в цьому посібнику і є доказом того, що потрібно уміти їх створювати. А де їх розміщувати – це вже вирішувати вчителю. Поки що більшість учителів обмежуються тим, що створюють дидактичні ігри для того, щоб провести урок з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Та з часом усі вчителі будуть створювати власні сайти і розміщувати на них свої матеріали.

Звичайно ж, ігри створені професійними програмістами, виконані більш якісно з точки зору програмового забезпечення. Адже над створенням одного диску працює команда програмістів. Та ніхто не зможе замінити вчителя з його знанням свого класу, можливостями кожного учня. Лише вчитель володіє інформацією про засвоєння молодшими школярами конкретних тем з того чи іншого навчального предмету.

Отже, кожний учитель чи студент, який у майбутньому планує працювати з учнями початкових класів, повинен уміти створювати програмні продукти. Найдоступнішою для створення дидактичних ігор є програма Microsoft Office PowerPoint.

Розглянемо приклад створення гри «Математичні розмальовки».

Цю гру можна використати на уроці математики під час вивчення теми «Усні випадки додавання і віднімання двоцифрових чисел у межах сотні». Дано приклади на додавання і віднімання. Розв'язуючи їх правильно, учень поступово розфарбовує зображення мультиплікаційного героя

У разі ж неправильної відповіді він має змогу повторити, як потрібно розв'язувати даний приклад (Рис. 7 – Рис. 8). Потім учень повертається до попереднього слайду і не зможе «розфарбувати» Карлсона, поки не розв'яже приклад правильно .

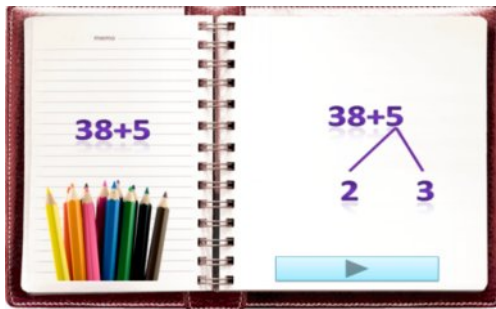

Рис. 7

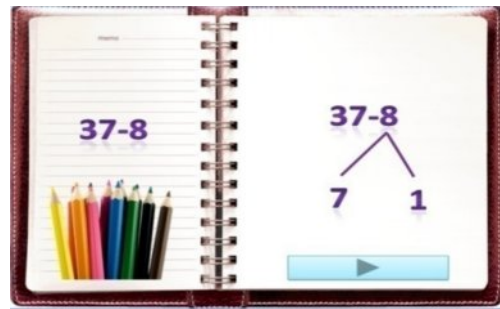

Рис. 8

Лише вчитель може визначити, як краще учень може засвоїти даний обчислювальний прийом. Адже кожний приклад можна розв'язати кількома способами.

Створення гри «Математична розмальовка».

1. Підготовка рисунків

Спочатку в мережі Інтернет потрібно знайти звичайну розмальовку (Рис. 9).

Рис. 9

Дане зображення слід скопіювати та розмістити на слайді Microsoft Office PowerPoint 2007. Виконати: *Формат\Обрезка* та залишити незафарбованого Карлсона.

Отриманий рисунок потрібно скопіювати, відкрити програму Adobe Photoshop. Виконуємо: *Редактирование\Вклеить*. Обираємо інструмент Заливка та зафарбовуємо одну з деталей зображення. Зберігаємо дане зображення у будь-якому графічному форматі. На цьому ж рисунку зафарбовуємо наступну деталь зображення, знову зберігаємо і т. д. Отримали 8 рисунків (Рис. 10).

Рис. 10

2. Збереження рисунків на прозорому фоні

Для того, щоб рисунки мали прозорий фон, можна використати програму Microsoft PowerPoint або Adobe Photoshop.

1. *Збереження рисунків на прозорому фоні у програмі Power Point 2007.* Спочатку розташовуємо даний рисунок у програмі Power Point. Виділяємо рисунок та виконуємо: *Формат\Изменить\Перекрасить\Установить прозрачный цвет* та натискаємо інструментом на тому місці рисунка, яке хочемо зробити прозорим.
2. *Збереження рисунків на прозорому фоні у програмі Adobe Photoshop.* Рисунок можна розмістити спочатку в презентації Power Point, скопіювати його. Потім слід відкрити програму Adobe Photoshop, обравши при цьому прозорий фон, оскільки рисунок вже скопійовано, то програма автоматично створює документ потрібного розміру. Виконуємо: *Редактирование\Вклеить*. Можна виділити фон рисунка інструментом «Волшебная палочка» та натиснути Delete. Ще можна рисунок виділити інструментом «Магнитное лассо», потім скопіювати

або вирізати виділену область, створити новий документ у програмі Adobe Photoshop та виконати: *Редактирование\Вклеить*. Потім виконуємо: *Изображение \Режим \Индексированные цвета...* У полі Принудительные обираємо Web (Рис. 11).

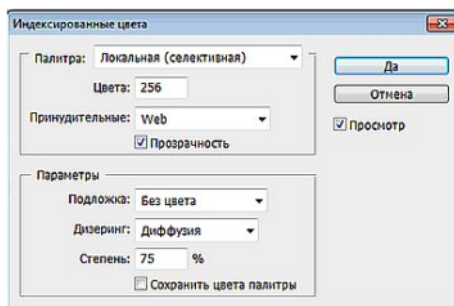

Рис. 11

Зберігаємо документ у форматі .gif.

3. Створення власного шаблону презентації

Спочатку підготуємо рисунки, які ми будемо використовувати для створення власного шаблону. В мережі Інтернет знаходимо зображення блокнота та олівців. У програмі Photoshop розташовуємо олівці на лівій сторінці блокнота та зберігаємо у будь якому графічному форматі. Коли рисунки підготовлені, створюємо презентацію та обираємо: *Дизайн\Фон*. У діалоговому вікні Формат фона обираємо: Рисунок или текстура та знаходимо файл, збережений у будь якому графічному форматі та натискаємо Вставить.

4. Заповнення слайдів текстовою та графічною інформацією

Створіть новий слайд. *Главная\Слайд\Макет\Пустой слайд*. Для створення дидактичної гри це найзручніший макет.

Потім розміщуємо на кожному слайді завдання та відповідні зображення записуємо відповіді, серед яких 1 правильна.

Текст можна записати, використавши об'єкт WordArt або за допомогою інструмента «Надпись». : *Вставка\Текст\Надпись*.

Дана презентація складається з 18 слайдів. 16 слайдів із завданнями та 2 слайди відведено для того, щоб розмістити інструкцію та використані ресурси. На сторінках блокнота, що розташовані зліва, слід розмістити завдання та варіанти відповідей. А на сторінках, що розташовані справа, розміщуємо зображення. Для того, щоб ввести текст або приклади, потрібно ввести: *Вставка\Надпись* або *Вставка\WordArt*.

У даному випадку нарисували круг (*Вставка\Фигуры*) і ввели текст на зображенні кожного кружечка. Потрібно записати всі приклади, які плануєте запропонувати учням. Зображення Карлсона, підготовлені у програмі Photoshop (Рис. 10), слід розмістити на сторінках блокнота, розташованих справа. Всі вони повинні мати однаковий розмір. Крім того, рисунки потрібно вставити на одне й те ж місце. Для цього слід виставити сітку: *Вид\Сетка*. По закінченні роботи слід зняти галочку біля напису *Сетка*.

Для учнів, що недостатньо засвоїли даний матеріал, потрібно записати, як правильно розв'язати даний приклад. Зліва записано приклад, а на сторінці блокнота, розташованій справа, записуємо схематичний запис розв'язання.

5. Виставлення переходів між слайдами за допомогою гіперпосилань

Перехід між слайдами у даній презентації здійснюється за допомогою гіперпосилань. Можна групувати зображення кружечка та напис на ньому, попередньо виділивши обидва об'єкти (*Формат\Упорядочить\Группировать*) або обираємо . Потім натискаємо: *Вставка\Гиперссылка*, обираємо *Местом в документе*.

Дуже важливо розуміти, як ви хочете встановити зв'язки між слайдами. На рисунку ви бачите слайди, розташованих зліва. У діалоговому вікні Налаштування дійства обираємо Перейти по гіперссылке \Слайд... (Рис. 12).

У вікні Гіперссылка на слайд обираємо номер слайда.

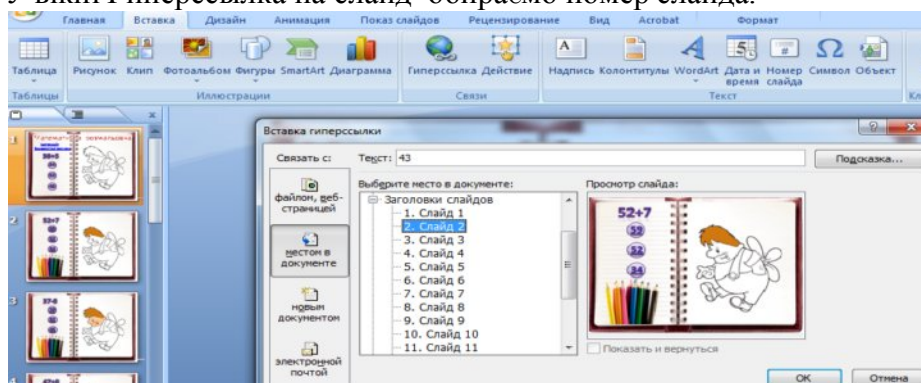

Рис. 12

Крім того, в даній презентації перехід між слайдами здійснюється за допомогою управляючих кнопок (Рис. 7 – Рис. 8). Потрібно виконати:

Вставка\Ілюстрації\Фигури\Управляющие кнопки). Гіперпосилання виставляються так, як і в попередньому випадку.

6. Встановлення режиму зміни слайдів

Для даної гри дуже важливо правильно встановити режим зміни слайдів.

Щоб учень не зміг перейти до наступного слайду за допомогою клавіш клавіатури, виконайте таку команду: *Показ слайдов\Настройка демонстрации та обрати автоматический (полный экран)*. Потім слід натиснути на клавішу F5 та перевірити, чи не допущено помилки.

У цій статті описано, як потрібно створити лише 1 гру. Але розпочавши створювати дидактичні ігри, ви побачите, що ваші дії буде доведено до автоматизму, учні чекатимуть уроків з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. А допитливі і вдячні очі дітей найбільше надихають на роботу. Адже дидактичні ігри допомагають активізації пізнавальної діяльності, підвищують працездатність, розвивають увагу, допомагають розвитку пам'яті. Вони сприяють розвитку мислення, інтересу до предмета, об'єднання колективу, розвитку кругозору, дозволяють відстаючим дітям проявити себе, змінюють відношення до вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданович М.В. Методика викладання математики в початкових класах . - К.: А.С.К – 1999.
2. <http://office.microsoft.com/uk-ua/powerpoint-help/HA010194282.aspx>
3. http://leader.ciit.zp.ua/files/edu/partner/2010/MS%20books/MS_powerpoint.pdf
4. <http://allday.ru/index.php?newsid=109114>
5. <http://www.docwin.ru/article510.html#5>
6. <http://festival.1september.ru/articles/520884/>

Н.О. Цвікова, заступник директора з навчально-виховної роботи Білгород-Дністровського міського центру дитячої творчості Одеської області

З ДОСВІДУ РОБОТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКОМУ МІСЬКОМУ ЦЕНТРІ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сьогодення позашкільної освіти наполегливіше вимагає пошуку новітніх форм та методів роботи, впровадження інноваційних технологій щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності вихованців, підвищення ефективності набуття нових знань, розвитку творчої активності керівників гуртків, а також навичок колективно згаджених дій. Тому у Білгород-Дністровському міському Центрі дитячої творчості Одеської області накопичено досвід роботи з педагогічними кадрами щодо поліпшення рівня навчально-виховного процесу та впровадження інноваційних технологій. Цей досвід може стати у пригоді керівникам позашкільних закладів, які прагнуть знайти та застосувати оновлення в роботі з педагогічними кадрами.

Першим кроком до вдосконалення навчально-виховного процесу стало проведення педагогічних рад в інтерактивній формі. Такі педради відбуваються з 2004 року і викликають багато позитивних емоцій, роздумів та бажання змін. Педагогічний колектив дійшов до висновку, що педрада - то є дійсно педагогічна рада одностороння, на якій можна порадитись і поради. Педрада в позашкільному закладі повинна бути найбільш творчою у роботі з педагогічними кадрами ще й тому, що вищі навчальні заклади України не готують спеціалістів позашкільних закладів. Тож на місцях необхідно проводити підвищення рівня педагогічної майстерності за рахунок напрацьованого досвіду роботи колег, курсової та семінарської перепідготовки в Одеському інституті удосконалення вчителів та в Київському Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти Академії педагогічних наук України.

Головним завданням навчально-виховного процесу в Білгород-Дністровському міському центрі дитячої творчості є формування і актуалізація проблем та їх вирішення, визначення можливих шляхів і способів розв'язання проблем завдяки практичному відпрацюванню, створення атмосфери творчої позитивної "невдоволеності собою", самоаналіз своєї роботи та завдання на майбутнє.

Завдяки моніторинговій діяльності для психолого-педагогічного дослідження особистості дитини керівники гуртків використовують наступні фактори:

- констатуючий фактор, в результаті якого набувається інформація про рівень наявності або відсутності здібностей, знань, умінь та навичок;

- формулюючий фактор, за допомогою якого змінюються умови, методика, прийоми, які впливають на хід навчально-виховного процесу, підвищуючи його ефективність

Завдання, які стоять перед педагогічним колективом МЦДТ щодо формування творчої, соціально адаптованої, всебічно розвиненої особистості, готової по професійного самовизначення, вимагають нових підходів до навчально-виховної діяльності.

В процесі теоретичного обґрунтування використані науково-методичні підходи, побудовані на сучасній філософії позашкільної освіти та висвітлені в роботах О.В.Сухомлинської, І.Д.Беха, Т.І.Сущенко, Г.П.Пустовіта, В.В.Вербицького, П.В.Дмитренка, Л.І.Ковбасенко, О.В.Литовченко тощо. В результаті вивчення філософської, науково – педагогічної літератури була вироблена система навчально-виховного процесу з урахуванням особистісно орієнтованого підходу.

В позашкільній освіті існує проблема підготовки педагогічних кадрів. Відомо, що ні середньо-спеціальні, ні вищі навчальні заклади не готують спеціалістів за фахом "керівник гуртка". Тому, до навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах залучаються спеціалісти з певною підготовкою. Ще одним справжнім експериментом для нашого центру дитячої творчості стало впровадження модульної системи роботи методоб'єднань „Модель професійного самовдосконалення керівника гуртка”, який успішно триває

Білгород-Дністровський міський Центр надає дітям широкий спектр освітніх послуг в галузі позашкільної освіти: можливість займатися художньою і технічною творчістю, туристсько-краєзнавчою та еколого-натуралістичною діяльністю, спортивно-оздоровчою і науково-дослідною роботою в творчих об'єднаннях та гуртках.

Основними принципами діяльності МЦДТ є:

- визнання права дитини на вільне самовизначення і самореалізацію;
- визнання єдності навчання та виховання;
- визнання необхідності розвитку індивідуальних якостей особистості;
- безперервність освіти особистості;
- особистісно орієнтований підхід до навчально-виховного процесу;
- творча співпраця учасників навчально-виховного процесу;
- організація інноваційного навчально-виховного процесу.
- урахуванням особистісно орієнтованого підходу.

Гурток в нашому МЦДТ - це вільне об'єднання дітей і педагогів на основі спільної захопленості конкретним видом діяльності, мета якого – задоволення і розвиток творчих здібностей дітей, їх духовне та моральне збагачення. Це - об'єднання дітей на основі спільних соціальних переживань, співпричетності до чогось дуже важливого і значного для них.

Очікування особистого успіху і незалежності в діях на заняттях гуртка породжує стан творчості. Саме тому у кожному з видів діяльності гуртківці планують та організують свої дії, а педагог виконує роль консультанта, фасилітатора, методичного наставника та координатора.

Для реалізації завдань по сприянню формування життєтворчих компетенцій використовуємо **компоненти ефективної діяльності гуртка:**

- **мета** – сукупність ідей, для реалізації яких вона створюється;
- **взаємовідносини**, які народжуються і розвиваються в діяльності, спілкуванні й інтегрують в добрі взаємовідносини;
- **діяльність**, що забезпечує реалізацію мети;
- **керівник гуртка та вихованець**, які здійснюють цю діяльність;
- **гуртківець та гуртківці**;
- **середовище** (соціальне, природне, предметно-естетичне), що освоюється вихованцями поза гуртковими заняттями;
- **навчально-виховна діяльність**, яке забезпечує інтеграцію компонентів в цілісну систему і розвиток цієї системи:
  - діагностика,
  - аналіз,
  - організація,
  - контроль,
  - регулювання,
  - корекція навчально-виховного процесу;
- **нормативне забезпечення** – нормативні документи, які забезпечують організацію навчально-виховної роботи .

При моделюванні, побудові і функціонуванні навчально-виховного процесу Білгород-Дністровського міського Центру дитячої творчості зосереджуємо увагу на:

- **гуманістичній орієнтації**, щоб допомогти гуртківцю у виборі поведінки на основі свідомої дії і відповідно до цінностей сприймати духовно-моральні цінності суспільства, в якому живе людина;
- **демократизації** життєдіяльності гуртка;
- **розвиткові** компоненти творчого колективу гуртка;
- **соціальному захисті гуртківців**;

□ **формування компетентностей вихованців як прогнозований результат спільної творчої роботи.**

□ **зміцненні стосунків, взаємодії та співробітництва** дітей і дорослих, які беруть участь у навчально-виховному процесі :

- = керівника гуртка,
- = оточуючих гуртківців,
- = батьків гуртківців,
- = вчителів ЗНЗ,
- = дорослих, друзів, учнів.

З метою виявлення ціннісних орієнтацій серед гуртківців Білгород-Дністровського МЦДТ було проведено моніторингове дослідження, яке мало характер анонімного експрес-опитування за допомогою спеціально розробленої анкети, в якій прийняли участь гуртківці всіх відділів у рівній кількості. Анкета містила запитання закритого та відкритого типу. На думку учнів, на формування їхньої особистості найбільше впливає родина (23%), соціум (28%), школа (21%), центр дитячої творчості (28%). Відповіді на ці питання свідчать про необхідність надання більше уваги взаємодії позашкільного закладу з родиною та школою.

Аналізуючи анкетування можна зробити висновок, що вихованці мають досить виразне прагнення досягти чогось у житті, бути потрібними, приносити користь, самореалізуватися. Підтримувати і спрямовувати в дітях цю творчу енергію – повинно бути основною метою і батьків, і педагогів шкільних та позашкільних закладів. Важливо тільки пам'ятати, що творчий потяг завжди супроводжує рух до відкриттів у кожній людині до **виховання успішної творчої особистості**.

Головні напрямки навчально-виховної роботи в МЦДТ:

1. формування творчих потреб та інтересів ;
  2. формування духовної культури та загальнолюдської моралі;
  3. демократизація та гуманізація у навчально-виховній роботі;
  4. створення умов для саморозвитку, самовиховання, самовияву, самоствердження особистості у колективі та розвиток інтересів, творчих здібностей вихованців;
  5. професійна орієнтація та допрофесійна підготовка вихованців;
- розвиток системи учнівського врядування

Формування іміджу центру дитячої творчості.

Імідж - це емоційно забарвлений стереотип сприйняття масовою свідомістю будь-кого, будь-чого. Інакше кажучи, імідж — це образ, який можна створити власноруч. Але, щоб створити імідж (маємо на увазі позитивний), треба проявити творчі здібності, творче ставлення до себе, відкрити природну красу свого внутрішнього світу та вміти показати цю красу іншим.

Створювання іміджу позашкільного навчального закладу - справа не одного дня чи, навіть, місяця. Робота над іміджем Білгород-Дністровського міського центру дитячої творчості продовжується й досі та складається з таких **складових**:

- 1 Ділова репутация колективу (ведення ділової документації, рівень результативності творчих досягнень);
2. Візуальний імідж (оформлення та обладнання гурткових кабінетів, наявність концертних костюмів та сценічного реквізиту, наявність порт-фоліо кращих гуртків);
3. Імідж адміністрації та педагогічного колективу;
4. Внутрішній імідж (стосунки між керівниками гуртків та вихованцями).

Очікувані результати навчально-виховної роботи в МЦДТ:

- зростання самостійності і самодостатності особистості;
- соціальна адаптація вихованців;

- творча активність особистості, що докорінно змінить демократичні основи громадянського суспільства;
- професійне самовизначення та духовно-моральне становлення

Вирішальною умовою реалізації проблеми „Від інновацій у позашкільній освіті через педагогічну майстерність керівників гуртків до формування фізично розвиненої, духовно багатой творчої особистості, здатної до саморозвитку і самореалізації в сучасних умовах”, над вирішенням якої працює педагогічний колектив МЦДТ, є **комплексне розв’язання питань щодо її забезпечення** у таких напрямках:

- ⇒ нормативно-правове забезпечення,
- ⇒ програмно-методичне забезпечення,
- ⇒ інформаційне забезпечення,
- ⇒ матеріально-технічне забезпечення,
- ⇒ кадрове забезпечення,
- ⇒ контингент вихованців

Саме ідея **особистісно орієнтованого підходу до навчально-виховного процесу** стало «альфою й омегою» нашої роботи, це допомагає гуртківцям оволодіти чотирма стрижневими принципами освіти XXI століття – **навчитися пізнавати життя; життєвої компетентності; навчитися жити разом; навчитися жити”**.

Особиста педагогічна творчість заступника директора з навчально-виховної роботи – це складова частина життя, життєтворчості центру дитячої творчості.. Кращі якості професіонала та особи педагога шліфуються й удосконалюються з кожним днем, кожним гуртковим заняттям. Задоволення вчинками вихованців, насолода від професійних досягнень, уміння співіснувати в гармонії з собою та з вихованцями є мистецтвом життєтворчості: тільки вільна, гармонійна людина має право творити себе, інших людей, навколишній простір.

На сучасному етапі розвитку педагогічної думки актуально звучать ідеї цільного гармонійного розвитку особистості на основі розширення її індивідуальної значущості, поваги до його прав, відношення до дітей як до самостійних шукачів та творців вищих духовних цінностей життя, розвиток намагань дитини до здійснення своєї творчої ролі в суспільному житті шляхом вільного вибору кола діяльності, наполегливіше вимагає пошуку новітніх форм та методів роботи, впровадження інноваційних технологій щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності вихованців, підвищення ефективності набуття нових знань, розвитку творчої активності керівників гуртків, а також навичок колективно злагоджених дій. Становлення саме такої особистості дитини починається з високого професійного рівня керівника гуртка.

Головні складові розвитку творчого підходу до педагогічної діяльності, атмосфера емоційного комфорту та створення емоційно забарвлених ситуацій – пріоритетна мета кожного керівника гуртка. Чим ефективніше використовується інноваційна діяльність в позашкільному закладі, тим вищих результатів можна очікувати на результативному етапі творчої діяльності гуртківців.

Становлення вільної свідомої особистості відбувається за допомогою розвитку творчого ставлення до виконання завдань, що, в свою чергу, є підставою для розвитку творчого відношення до життя (людина сама створює своє життя, поняття життєтворчості).

В Білгород-Дністровському міському Центрі дитячої творчості працює творчий колектив, здатний на будь-які експерименти. В методичному кабінеті МЦДТ накопичено багатий інноваційний досвід методичної роботи з педагогічними кадрами щодо поліпшення рівня навчально-виховного процесу та впровадження інноваційних технологій. Цей досвід може стати у пригоді керівникам позашкільних закладів, які прагнуть знайти та застосувати оновлення в роботі. Особливість навчально-виховного

процесу МЦДТ в тому, що він проходить в умовах неформальної співдружності дітей та дорослих, об'єднаних загальними інтересами, добровільністю спільної діяльності. Він відрізняється більшою демократичністю спілкування, що впливає на формування особистості.

Інформаційно-методична робота МЦДТ спрямована на удосконалення програм, змісту, форм, методів діяльності гуртків, на підвищення педагогічної майстерності керівників гуртків, забезпечує наступність, динамічність, диференціацію та індивідуалізацію навчання і виховання вихованців, на систематичне оновлення змісту і методики навчально-виховного процесу в МЦДТ, інформаційної культури та самоосвіти педагогічних кадрів. Створення атмосфери зацікавленості у рості педагогічної майстерності спонукає на удосконалення рівня методичної роботи. Тому вся методична робота організована нестандартно, цікаво, з урахуванням індивідуальних запитів і можливостей керівників гуртків; вона приносить педагогам відчутну практичну допомогу, тобто має безпосередній вихід на навчально-виховний процес; відчутна на рівні підготовленості вихованців, їх ставленні до гурткових занять.

Тож, педагогічний колектив Білгород-Дністровського міського центру дитячої творчості Одеської області готовий до нових випробувань та експериментів на шляху оновлення роботи в сучасних умовах.